

O konceptu održivog razvoja

I.P. Samuelsson i Y. Kaga (ur.). *The contribution of early childhood education to a sustainable society*
 Tekst prevela i prilagodila¹ doc. dr. sc. Dunja Anđić
 Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odgovj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi još je uvijek, (a to je već nekoliko desetljeća od pojave samog koncepta održivog razvoja), nedostatno istraženo, neopravdano marginalizirano i nedostatno prepoznato područje. U posljednjih nekoliko godina nastoji se ispraviti ta pogreška i sve više se ilustriraju brojni primjeri teorijskih i praktičnih nastojanja za njegovom intenzivnijom implementacijom i diseminacijom.

U kurikulumu u ranom djetinjstvu treba uključiti lokalno i kulturno relevantne sadržaje

Iskustva s prirodom i prirodnim elementima

Istraživanje prirodnog i izgrađenog okoliša treba biti razvijano i poticano

Održiv razvoj, pojam koji je danas globalno rasprostranjen, ističe tendenciju čovjeka prema promjeni dosadašnjeg načina života, stavova, vrijednosti, navika, ponašanja i djelovanja na svim razinama društva. Uz pojam *održiv razvoj*, nerijetko se veže i pojam *održivost*. Međutim, treba napomenuti da to nisu sinonimi. Za pojam *održivost* se smatra da je proizašao iz šumarske terminologije 19. stoljeća i odnosi se na očuvanje ravnoteže eko-sustava u šumama. Pojam *održivost* ponovno se počinje upotrebljavati tijekom 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća, što je u skladu s društvenim i političkim događanjima toga vremena, te ekološkim krizama, čiji su pokušaji rješavanja u konačnici i iznjedrili koncept održivog razvoja. Današnja uporaba pojma *održivost* mnogo je raširenija od one originalne, i možemo zaključiti da se taj pojam upotrebljava za sveukupno

čovjekovo djelovanje na Zemlji, pri čemu se najčešće definira kao sposobnost održavanja ravnoteže procesa ili stanja u nekom sustavu. Prema Layu (2007.), riječ je o integralnoj održivosti kao kriteriju i cilju koji integrira ekološku, ekonomsku, društvenu, te političku održivost, te o održivom razvoju kao procesu ili projektu, pri čemu takvo shvaćanje afirmira polazište o 'osposobljavanju za budućnost'. Koncept održivog razvoja prvi put je definiran u izvješću poznatom pod nazivom *Naša zajednička budućnost* (Our common future) 1987. godine, koji je objavila Svjetska komisija za okoliš i razvoj Ujedinjenih naroda. To izvješće je istovremeno poznato u javnosti kao Brundtland komisija ili Brundtland izvješće, a naziv je dobilo po predsjednici komisije, norveškoj ministrici Gro Harlem Brundtland koja je tijekom predsjedavanja komisijom

potpisala taj najznačajniji dokument u povijesti razvoja koncepta održivog razvoja. U tom izvješću koncept održivog razvoja je definiran kao: 'razvoj koji susreće potrebe sadašnjih generacija bez kompromitiranja mogućnosti budućih generacija da susretnu svoje vlastite potrebe'. To je najraširenija i najprihvaćenija definicija tog koncepta, iako je bila predmet brojnih kritika i interpretacija.

Što u konačnici koncept održivog razvoja i dimenzije održivosti znače za sustav odgoja i obrazovanja i koji je njihov odnos? Ovo pitanje nameće se samo od sebe, a odgovor se pronalazi u činjenici da se odgoj i obrazovanje smatraju temeljnim nositeljima

¹ Prijevod i prilagodba, pripremila Anđić, D. 2012. iz *The contribution of early childhood education to a sustainable society*, 2008. Ed. I.P. Samuelsson, Y.Kaga. Unesco, Paris. s <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/.../159355e.pdf>

Odgoy i obrazovanje je najsnažnije oružje koje možeš koristiti kako bi promijenio svijet.

Nelson Mandela

održivog razvoja. Početak njegove globalne implementacije obilježava velika svjetska konferencija u Rio de Janeiru 1992. godine. Na toj je konferenciji usvojen jedan od najznačajnijih dokumenata održivog razvoja, pod nazivom Agenda 21. Agenda 21 predstavlja program za održiv razvoj na globalnoj razini, kojeg su se obvezale provoditi sve zemlje sudionice. Na temelju tog dokumenta nastalo je mnogo programa, akcijskih projekata, lokalnih agendi. Promoviran je slogan 'Misli globalno, djeluj lokalno!' koji se smatra glavnim principom, te glavnom smjernicom promišljanja i djelovanja unutar koncepcije održivog razvoja.

Poglavlje 36 Agende 21 odnosi se na odgoj i obrazovanje: 'Obrazovanje je ključno u promoviranju održivog razvoja i unapređenja potencijala ljudi da se bave okolišem i pitanjima razvitka, egzistira kao glavna ideja i stav na koje UNESCO nastoji djelovati ovim

projektom.' U načelu međupovezanosti i međuzavisnosti svih održivih sustava naglašena je nužnost interdisciplinarnog odgoja i obrazovanja, kao općeg nastojanja i glavnog pokretača promjena u načinima i djelovanjima sveopće paradigme življenja (Anđić, 2011.). 2002. godine UN je donio odluku o proglašenju *Desetljeća odgoja i obrazovanja za održiv razvoj 2005.-2014. godine*. Time je održiv razvoj postao temeljni cilj odgoja i obrazovanja za održiv razvoj u UN Desetljeću i kao takav je potvrđen u nizu dokumenata kojima se promovira njegov razvoj i implementacija unutar društava u cjelini. U implementacijskom planu UN desetljeća u fokusu su teme: *Prevladavanje siromaštva, Jednakost spolova, Promoviranje zdravlja, Zaštita i očuvanje okoliša, Ruralna transformacija, Interkulturalno razumijevanje kulturalne različitosti, Održiva proizvodnja i potrošnja, Informacijska i komunikacijska tehnologija*.

Suvremeni odgoj i obrazovanje za održiv razvoj je univerzalni odgojno-obrazovni globalni zahtjev; može se temeljiti na odgoju i obrazovanju za okoliš kao tranzicijskom obliku koji

traži 'podizanje' na razinu odgoja i obrazovanja za održiv razvoj; usmjeren je na razvijanje kompetencija 'učiti znati; učiti živjeti zajedno; učiti djelovati i učiti biti', te se određuje kao proces cjeloživotnog učenja.

Kakav je doprinos ranog odgoja izgradnji održivog društva?

Programski dokumenti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju sadrže neka od bitnih polazišta razvijanja koncepata za održiv razvoj. U Nacionalnom okvirnom kurikulumu (2010.) se navodi sljedeće: 'Temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjelovit osobni razvoj učenika, za čuvanje i razvijanje nacionalne duhovne i materijalne te prirodne baštine Republike Hrvatske, za europski suživot i za stvaranje društva znanja koje će omogućiti održivi razvoj.' (NOK, 2010, 14.). Održiv razvoj dio je predškolskog kurikuluma, osnovnoškolskog kurikuluma, te kurikuluma u gimnazijama i strukovnim školama. Temeljna struktura predškolskoga kurikuluma podijeljena je na tri velika potpodručja u kojima dijete stječe kompetencije:

1. ja (slika o sebi)
2. ja i drugi (obitelj, druga djeca, uža društvena zajednica, vrtić i lokalna zajednica)
3. svijet oko mene (prirodno i šire društveno okruženje, kulturna baština, održiv razvoj).

2008. godine objavljeno je UNESCO-vo izvješće pod nazivom *Doprinos ranog i predškolskog odgoja održivom društvu* ('The contribution of early childhood education to a sustainable society') u kojem se ističe: 'Našim društvima je hitno potrebna nova vrsta odgoja i obrazovanja koje može pomoći u sprječavanju daljnog propadanja našeg planeta, može potaknuti brigu i odgovornost građana da pridonesu stvaranju pravednijeg i mirnijeg svijeta. Ta nova vrsta odgoja i obrazovanja mora biti dostupna svima – u različitim okruženjima, uključujući obitelji i zajednice. Takav odgoj i obrazovanje

Slogan 'Misli globalno, djeluj lokalno!' smatra se glavnim principom promišljanja i djelovanja unutar koncepcije održivog razvoja.

14 ključnih pojmova koje treba uključiti u odgojno-obrazovne programe na svim razinama, a koji su definirani Desetljećem odgoja i obrazovanja za održiv razvoj su:

- kritičko mišljenje
- razumijevanje i sustavno promišljanje složene stvarnosti koja nas okružuje
- promišljanje okrenuto budućnosti
- planiranje i upravljanje promjenama
- interdisciplinarnost i povezanost
- prilagodba stečenih iskustava različitim kontekstima konkretne stvarnosti
- donošenje odluka
- sposobnost suočavanja s problemima i odgovorno djelovanje na lokalnoj i globalnoj razini
- humane vrijednosti
- sposobnost da se djeluje uz poštivanje drugoga
- prepoznavanje dionika i njihovih interesa
- sposobnost da se na demokratski način sudjeluje u donošenju odluka, dogovora i konsenzusa.

mora početi u ranom djetinjstvu – jer vrijednosti, stavovi, ponašanja i vještine stečene u tom razdoblju mogu imati dugotrajan utjecaj u kasnijem životu. Takav odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu ima važno mjesto u zalaganju za održiv razvoj.'

Izvešće (2008., 12-13) se bavi pokušajima da odgovori na bitno pitanje: *Kakvi su nam odgoj i obrazovanje potrebni u ranom djetinjstvu za održivo društvo?*

Ističu se četiri bitna polazišta za kreiranje ranog odgoja usmjerenog ka održivom društvu.

1. Dijete je nositelj prava, aktivni sudionik i ima doprinos u društvu, u sadašnjosti i budućnosti, ono nije nevidljivo i nevažno. U odgoju i obrazovanju za održiv razvoj, dječje perspektive i značenja treba slušati, uzeti u obzir i oblikovati sadržaj i pristupe učenja u skladu s njima.
2. Odgoj i obrazovanje za održivost u ranom djetinjstvu je puno više od odgoja i obrazovanja za okoliš. Trebalo bi biti shvaćeno šire od jednostavnog boravka djece na otvorenim prostorima, otkrivanja ljepote prirode i govorenja o prirodnom okolišu. Ono mora uključivati mogućnosti uključivanja djece u kritički dijalog o održivosti, u konkretne akcije u korist okoliša. Treba ugraditi i učiti vrijednosti (suosjećanje i poštovanje razlika, jednakost i pravednost, kao i o svijetu koji postaje međusobno povezaniji).
3. Raznolikost se smatra ključnim pitanjem koje pridonosi održivosti. U globaliziranom svijetu, različite nacionalnosti i etniciteti žive jedni uz druge – treba ih stoga učiti poštovati i cijeniti. Raznolikost treba započeti rano – preko roditelja, članova zajednice i programa ranog djetinjstva. Rani odgoj i obrazovanje treba pomoći djeci da steknu osobni identitet čvrsto utemeljen u kulturi koja je djetetu bliska, te da razviju osjećaj o sebi kao građaninu svijeta. Jedan od načina za to je promicanje *interkulturalnog obrazovanja*. Učenje o demokratskim vrijednostima i praksi može i treba početi u najmanjoj jedinici društva, obitelji, pri-

**Razmišljaš li godinu unaprijed, posij sjeme.
Razmišljaš li desetljeće unaprijed, posadi stablo.
Razmišljaš li stoljeće unaprijed, obrazuj ljude.
(Kineska poslovice)**

rođenju, a također bi trebali biti sastavni dio programa ranog djetinjstva.

4. Održiv razvoj zahtijeva od ljudi da budu u stanju razmišljati kritički, a ne da 'uzimaju stvari zdravo za gotovo', zahtijeva traženje kreativnih rješenja i alternative za neodržive navike i običaje. Igra i učenje o održivom razvoju u ranim godinama bi trebali biti osmišljeni prema tim ciljevima.

U istom izvješću Vital Didonet (2008, 25-30) doprinos odgoja i obrazovanja u ranom djetinjstvu za održivo društvo fokusira na sedam ključnih točaka:

1. Sve duboko proživljeno, educirano i osjećano u ranim godinama ljudskog razvoja ostaje za ostatak života! Ako želimo da odrasli, u sljedećoj generaciji, razviju poštovanje prirode i brigu za planet, važno je da se sada, u ranom djetinjstvu, kroz odgojno-obrazovni sustav ili programe, proučava priroda i međuovisnost između ljudskih bića i okoliša.
2. Djeca su vrlo osjetljiva na prirodu i njezine elemente – životinje, biljke, cvijeće i vodu, zemlju, vjetar, itd. Ona su emocionalno dirnuta i intelektualno zainteresirana za svoj okoliš. Učinkovita strategija u obrazovanju podrazumijeva uvažavanje ranih dispozicija djeteta, znatiželja i interesa. Istraživanje prirodnog i izgrađenog okoliša mora biti dalje razvijano i poticano kao jedno od područja djelovanja u programima odgoja i obrazovanja u ranom djetinjstvu za održiv razvoj.
3. Programi u ranom djetinjstvu obično uključuju dva područja koja se odnose na okoliš:
 - (a) znanje stvarnog i izravnog doživljaja prirode, i
 - (b) preobrazba i recikliranje.
 - uključuje studije, istraživanja, avanturu i iskustva s prirodom i pri-

dnim elementima (sjeme, biljke, voda, tla, pijesak, vjetar, vatra, male životinje, itd.).

- recikliranje neoblikovanog materijala dio je odgoja i obrazovanja u ranom djetinjstvu od samog početka.

Drugim riječima, odgojno-obrazovni programi u ranom djetinjstvu svakodnevno uključuju elemente prirode (sjemena, kore, školjke, itd.), pretvarajući ih u igračke, glazbala, igre i umjetničke materijale. Djeca, kroz iskustvo otkrivanja svijeta, otkrivaju i njegove tajne.

4. Transformacija ima filozofsku, psihološku i pedagošku svrhu. Ponovno procjenjivanje ili korištenje nekih odbačenih predmeta – koji nalaze novo značenje u životima ljudi – budi osjećaj trajnosti i pripadnosti. Ponovno pronalaženje veze između odbačenih predmeta i ljudi razvija stav očuvanja i poštovanja prema onome što su ti predmeti bili.
5. Jesu li globalno zatopljenje, rupa u ozonskom sloju, smanjenje vodenih rezervi, nestanak šuma, onečišćenje zraka, bolesti uzrokovane narušavanjem okoliša, otrovno i atomsko smeće pitanja dostupna i zanimljiva djeci? Prisutnost ovih pitanja o okolišu nalazimo u novinama, na televiziji i u dnevnim emisijama – pa imaju utjecaj na dječju osjetljivost, osjećaje i kognitivne interese. Kao što su problemi okoliša dio dječjih života, tako su i ona izazvana o njima govoriti, misliti i brinuti!
6. Koji su najbolji oblici za implementaciju ovih tema u programe ranog djetinjstva? Nema sumnje da je najbolji način i najučinkovitiji oblik učenja i izgradnje stavova u ranim godinama – rad djece na projektima.
7. Potrebno je da vlada i političari priznaju važnost ranog odgoja u izgradnji održivog društva. Postoji

stalna potreba za prihvaćanjem djetinjstva kao povlaštenog vremena za formiranje stavova o održivosti.

Zaključci i preporuke ovog značajnog izvješća ističu:

- Održiva društva se ne mogu graditi ako se djeci ne da prilika da razvijaju snažan temelj za razvoj, dobrobit i cjeloživotno učenje.
- Potrebu povećanja ulaganja u odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu, kako bi proširili pristup kvalitetnom ranom djetinjstvu i obrazovanju.
- Uključivanje odgoja i obrazovanja za održiv razvoj u prvim godinama bez odlaganja.
- Lokalni kontekst treba uzeti u obzir pri uključivanju odgoja i obrazovanja za održiv razvoj u prvim godinama. Učinkovito učenje događa se samo kad su sadržaj i pristupi za provedbu sadržaja lokalno relevantni.
- Prepoznati i podizati svijest o snažnoj ulozi obrazovanja u ranom djetinjstvu u ostvarivanju održivog društva na svim razinama i u svim sektorima društva.
- Odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu ima važnu ulogu u uspostavi temelja za aktivno i odgovorno građanstvo.
- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta (UNCRC) kao zajednički temelj većini zemalja u svijetu, i kao zajednički temelj (djeca kao nositelji prava, načela nediskriminacije, dječje sudjelovanje, itd.) na kojem se može konceptualizirati i osmisliti odgoj i obrazovanje za održiv razvoj u ranom djetinjstvu.
- Prepoznati prednosti u pedagogiji u ranom djetinjstvu te ih iskoristiti u radu s mladima i djecom (projektni interdisciplinarni pristup učenju, pristup usmjeren na dijete; uključivanje roditelja i društva, naglasak na holističkom učenju, korištenje različitih jezika i osjetila, promišljanje o osjećaju svijeta, izražavanju i komuniciranju).
- U kurikulumu u ranom djetinjstvu za odgoj i obrazovanje za izgradnju održivog društva uključiti:

- lokalno i kulturno relevantne sadržaje
- sadržaje koji potiču brigu o stavovima i suosjećanje o prirodnom okolišu i ljudima koji žive u drugim dijelovima svijeta
- učenje o poštivanju različitosti
- učenje o spolu, pitanja jednakih prava, mogućnosti i odgovornosti dječaka i djevojčica
- učenje o temeljnim životnim vještinama
- koncept učenja za život, tj. cjeloživotno učenje za održiv razvoj. Četiri stupa učenja: učiti biti, učiti činiti, učiti kako učiti, učiti živjeti zajedno (Delors report, UNESCO, 1998) – relevantni su u ranom odgoju u službi održivog razvoja.
- aktivnosti izgrađene oko 7Rs: smanjiti, ponovno upotrijebiti, popraviti,

reciklirati, poštovati, reflektirati i odbiti. (reduce, reuse, recycle, repair, respect, reflect, refuse).

- Širenje i komuniciranje o pitanjima o održivom razvoju za djecu kroz reklame i različite načine komuniciranja, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije, tako da se informalno učenje o održivom razvoju događa i izvan vrtića/škole i službenih kurikuluma.
- Jačanje obrazovanja i usavršavanja odgajatelja i učitelja kao osnove za učenje i poučavanje o razvoju odgoja i obrazovanja za održivi razvoj.
- Inicijalno i stručno usavršavanje odgajatelja u ranom djetinjstvu u svim zemljama mora se nanovo osmisliti i naglasiti perspektivu učenja za održivost i mora se osigurati da bude redovito.

Vrijednosti – dimenzije održivog razvoja

UNESCO (1997.), Learning for Sustainable Development (Učenje za održiv razvoj)

Pripremili smo za vas